Külkereskedelem és protekcionizmus

GÁSPÁR FERENC SZABOLCS

A világkereskedelem liberalizálása és fokozatos kibővítése mind az Európai Unió, mind a Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organization) legfőbb irányelve és célkitűzése. Ennek ellenére még távol vagyunk attól, hogy a világkereskedelem teljes szabadságáról beszélhessünk.

Bár a '30-as évek zárkózottsága után elindult egy folyamat ez irányba, amelynek eredményeként 1947-ben jött létre a GATT, majd a GATT uruguayi fordulója alatt (1986–1994) a WTO – amelyek feladata a kereskedelmi akadályok megszüntetése, a világkereskedelem előtt való lebontása –, és bár voltak jelentős vagy kevésbé jelentős eredmények a fordulók során, még napjainkra sem valósult meg a korlátoktól mentes szabad kereskedelem.

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a WTO egy újabb fordulót indított 2001 novemberében Dohában, amely célja, hogy a tagországok egymással folytatott tárgyalássorozatok alatt további lépéseket tegyenek a kereskedelem liberalizálása érdekében. E forduló jelszava is kifejezi, hogy a protekcionizmus még nem egy lezárt ügy: protectionism – unfinished business.

A protekcionizmust jellemző kettősség, vagyis hogy harcolnak ellene, és mégis létezik, a különböző érdekcsoportok lobbizásának tudható be. Egyfelől ott van a lakosság, a fogyasztók, akik a kereskedelem liberalizálásában érdekeltek, másfelől ott vannak a termelők, a gyárak, vállalatok vezetői, akiknek viszont hasznuk származik a védelemből, és bár ez utóbbiak vannak kevesebben, mégis aktívabban érvelnek a protekcionizmus hasznossága mellett. Ezek különböző protekcionista eszközök bevetését követelik a kormányoktól, hogy védelemben részesüljenek a külső versenytársakkal szemben. Számos ilyen eszköz van, a legfontosabbak a következők:

– **Vámok,** amelyeket az importált termékekre szabnak ki, és általában érték szerint, azaz ad-valorem, de egyes esetekben importált egységenként számolt illeték formáját öltött megállapított adók.

– **A kvóták,** amelyek egy adott időtartam alatt az országba beérkező import teljes mennyiségét vagy bizonyos esetekben az értékét korlátozó megszorítások.

– **Termelési szubvenciók,** amelyek az állam részéről történő transzferek a termelők felé, annak érdekében, hogy támogassák a termelők költségeit. Ennek olyan hatása van, mintha a termelők alacsonyabb költségen tudnák előállítani a termékeiket, és ezáltal előnybe kerülnek a külföldi versenytársakkal szemben.

– **Állami kereskedelem,** a kormány vásárlásai és eladásai hatnak a piac egészére, a piaci

árakra, és előnyben részesíthetik a hazai termékek szállítóit.

– **Behozatali tilalom,** a kormányok néha bizonyos termékeknek a belső piacról való teljes kiszorítása érdekében behozatali tilalmat rendelnek el.

– **Kiegyenlítő és antidömping vámok,** válaszlépésként használják abban az esetben, ha egy termék szubvencionált áron (kiegyenlítő vám) vagy dömpingáron (antidömping vám) érkezik az országba.

– **Devizaszabályozás,** a külföldi fizetési eszközökkel való tranzakciók adminisztratív korlátozásának politikája. Bizonyos árucikkek importjára rendelkezésre álló deviza mennyiségének korlátozása növeli az árat (ha hazai pénznemben számolunk) és csökkenti az import mennyiségét.

– **Egyéb, nem vámjellegű korlátozások,** ide tartozik az adminisztratív munka és a bürokratikus munka erőltetése, mint például az egészségügyi és biztonsági előírások diszkriminatív alkalmazása, eltérő szabványok, minőségi szabályozás, „vásároljon otthon" mozgalmak stb., amelyek diszkriminációs jelenségek az importtal szemben.

– **Önkéntes exportkorlátozások,** az importáló és az exportáló ország közt létrejön egy egyezség, amelyben az exportáló ország vállalja, hogy nem fog többet exportálni a megegyezettnél az importáló országba. Csak az elnevezésben szerepel az önkéntes szó, mert általában a nagy importáló országok gazdasági erejüknél fogva rákényszerítik ezt a korlátozást a kisebb exportáló országokra.

Mindezek közül a leggyakrabban alkalmazott technikák a vámok, a kvóták vagy korlátozások, a szubvenciók és egyéb, adminisztratív jellegű korlátozások. Az ilyen és hasonló technikák alkalmazása hatással van a gazdaságra mind mikro-, mind makroszinten.

Ha mikroszinten, egy termék piacát vizsgáljuk, akkor a külföldről érkező termékre kivetett vám miatt a következő változások fognak végbemenni az illető piacon: első lépésben megnövekedik a hazai árszínvonal az illető termék világpiaci árához hozzáadott vám értékével (ha az importkínálat teljesen rugalmas – kis országok esete; ha nem, akkor az ár kevesebbel fog növekedni, mint a hozzáadott vám értéke). Az illető termék piacán bekövetkezett áremelkedés miatt viszont lecsökken a fogyasztók kereslete a termék iránt, másfelől viszont megnő a hazai termelők termelése, mivel a piacon uralkodó magasabb árak miatt többet fognak gyártani, növelik a kínálatukat. E kettő eredőjeként csökkenni fog az import mennyisége, mivel az nem más, mint az a termékmennyiség, amely szükséges ahhoz, hogy a hazai termelésnél nagyobb keresletet kielégítsék. A termelők így egy extraprofithoz jutnak, az állam vámbevételhez jut, de mindezt a fogyasztók fizetik meg a magasabb árak által. Ezen túl társadalmi veszteségek is keletkeznek, egyrészt a hazai nem hatékony termelés költségessége miatt, másrészt a fogyasztók határhasznában történő csökkenés miatt. A fogyasztón kívül tehát mindenki jól jár. Éppen ezért megy ilyen lassan végbe a kereskedelem liberalizációja, mert az a fogyasztóknak kedvez-

ne, de nem kapnának védelmet a leírt módon a hazai termelők, a kevésbé hatékonyak pedig eltűnnének közülük – ezért követelik a vámok általi védelmet.

Hasonló hatása van a többi protekcionista eszköznek is. Általánosan megállapítható, hogy bármilyen kereskedelmet akadályozó eszköz használata nemkívánatos a társadalomra nézve, hisz megdrágítja a termékeket, ugyanakkor védelmi hatásán keresztül nem bátorítja a termelőket arra, hogy minél hatékonyabban és alacsonyabb költségekkel termeljenek. Ehelyett a vámok védőernyője alatt azok a termelők is a piacon maradnak, akik egyébként szabad verseny esetén kiszorulnának.

A vámok és a védelem mellett számos érv elhangzik, a legtöbb azonban közgazdaságtanilag hamis vagy megalapozatlan. Ezek helyett megemlítek három olyant, amelyeknek közgazdaságtani értelme is van:

– Optimális vám értelmében a nagy országok (az importkínálat nem vízszintes – nem teljesen rugalmas) kormányzatai alkalmazhatnak olyan vámszintet, amellyel a vámterhek egy részét átháríthatják az exportáló országra. Ez azért történhet meg, mert a vámok miatt megdrágult importtermékek iránt annyira lecsökken a kereslet az illető országban (amely a világkereslet jelentős részét teszi ki), hogy az a világpiacon is érződni fog;

– Vámok és munkanélküliség csökkenése: mivel a vámok miatt megnő a hazai termelés, és az országban nem volt teljes a foglalkoztatottság, ezért a nagyobb termeléshez több termelési tényező szükségeltetik, többek között munkaerő. Csökkenteni lehet tehát a munkanélküliséget. Vannak azonban más megoldások is, olyan monetáris és költségvetési politikák, amelyek hatékonyabban működhetnek és a szabad kereskedelmet sem sértik. A komparatív előny elve szerint sem kell védeni a termelőket, mert az igazán hatékonyak fennmaradnak és fejlődnek, és a megszűnt ágazatokból a munkások átkerülnek a jól működő ágazatokba. A probléma azonban az, hogy a munkaerő-áramlás nem olyan rugalmas, hogy ez gyorsan végbemenjen, és ezért a vámok hirtelen megszüntetése nagy munkanélküliséget okoz.

– „Kiskorú iparágak" védelme: ezt az érvet Alexander Hamilton vetette fel egyik híres jelentésében, a *Report on Manufactures*ben. Elmélete szerint vannak olyan tevékenységek, amelyet ha egy ország elkezdene, komparatív előnnyel rendelkezhetne. Az viszont köztudott, hogy minden tevékenység kezdete a legnehezebb, így megtörténhet, hogy egyes fiatal, kezdő iparágak nem tudnák állni a versenyt a kezdeti szakaszokban a már kifejlődött külföldi versenytársakkal szemben.. Ilyen esetben teljesen jogos a védelem, de csak annyi ideig, amíg ezek az ágazatok „felnőnek".

A kereskedelmet korlátozó vámoknak makroökonómiai hatásai is vannak az előbb bemutatottakon túl. Sok kormány komoly fizetési mérlegdeficittel küzd, és mivel azt legnagyobb részt a külkereskedelmi deficit (negatív nettó export) határozza meg, ezért arra törekszenek, hogy a nettó exportot növeljék.

Rövid távon az IS-LM modellel jól magyarázhatók a vámok által okozott hatások: a vámok miatt lecsökken az import és megnő a hazai termelés, azaz nő a nettó export (export-import). Az azonnali hatás tehát valóban az, hogy javul a fizetési mérleg. A folyamat azonban folytatódik és a hazai termelés növekedése GDP növekedést jelent, ez pedig nagyobb jövedelmet és ugyanakkor nagyobb pénzkeresletet generál. Ha a Nemzeti Bank nem emeli a pénzkínálatot ennek megfelelően, akkor a kamatlábak is növekedni fognak, ez pedig vonzani fogja a külföldi tőkét, nagyobb megtérülést ígérve, és felértékelődik az illető ország valutája. A felértékelt valuta pedig olcsóbbá teszi a külföldi termékeket, azaz növelni fogja az importot és megdrágítja a hazai termékeket a külföldiek számára, azaz csökkenti az exportot. A kettő eredője épp az ellenkezője a kívánatosnak, hiszen most csökken a nettó export (nem épp annyival, mint amekkora növekedést generált a vám bevezetése, mert csak a nettó export árfolyamtól függő része csökken), azaz nő a fizetési mérleg hiány. Látható, hogy már rövid távon sem hozza az elvárt eredményt a vámok alkalmazása.

A hosszú távú növekedési modellel tovább elemezhető a vámok hatása. Eszerint a gazdaságban hosszú távon megnövekedett jövedelmet és ennek megfelelően a nagyobb keresletet észlelik a vállalatok, és megdrágítják a termékeiket. Emiatt ismét nőni fog a pénzkereslet, mert a drágább termékek megvásárlásához több pénzre van szükség, ez további kamatláb-növekedést eredményez, ez pedig valutafelértékelődést és beruházás-csökkenést. A felértékelt valuta csökkenti a nettó exportot, továbbá ez és a beruházások csökkenése miatt a rövid távon megnövekedett GDP visszajut a potenciális szintjére. A vámok tehát makroszinten kiszorítják a beruházásokat, a nettó exportot (hosszú távon) valójában nem nagyon változtatják meg, viszont szűkítik a kereskedelem méreteit azáltal, hogy mind az exportot, mind az importot csökkentik.

Protekcionizmus Romániában

A protekcionizmus nemkívánatos hatásait ismerve, 1989 után hazánk is a liberalizáció útjára lép, számos szabadkereskedelmi megállapodást köt, többek között az Európai Unióval is, amely az ún. Európai Egyezményben konkretizálódott, és 1995. február 1-jén lépett érvénybe. Már azelőtt szabadkereskedelmi egyezményt kötött az Európai Szabadkereskedelmi Társulással, amely 1993. május 1-jén lépett érvénybe. 1997. április 12-én Románia aláírja a CEFTA-hoz való csatlakozási szerződést. A nagyobb horderejű egyezmények mellett még különböző országokkal kötött szabadkereskedelmi megállapodást, mint pl. Törökország, Horvátország, Izrael, Albánia, Macedónia, Moldávia, Szerbia-Montenegró, Bosznia, Hercegovina. A fenti országokkal kötött egyezmények célja a szabadkereskedelmi zóna létrehozása volt a tagok között, bizonyos, átmeneti időnek nevezett időintervallumban (általában 10 év), de ez csak az ipari termékekre vonatkozott, a mezőgazdasági termékekre csak kölcsönös kedvezményeket voltak hajlandóak nyújtani. Mindezek mellett Románia a WTO tagja is, ezért alkal-

maznia kell a legnagyobb kedvezményes elbánás (most favoured nation - MFN) elvét is, amely kimondja, hogy ha egy országnak valamilyen kedvezményt nyújt az ország, akkor azt azonnal és minden fenntartás nélkül minden más tagországnak is meg kell adni. Ez alól azonban kivétel tehető regionális integrációs szerződésekben, mint amilyenek a fentiek.[1] Ezért történhet meg, hogy Románia esetleg alacsonyabb tarifákat állapít meg bizonyos termékekre, amelyek például a CEFTA-ból érkeznek, mint azokra, amelyek Ázsiából érkeznek. Ez utóbbira az MFN tarifát alkalmazzák.

Románia tehát, mint a WTO tagja és mint szabadkereskedelmi társulások tagja, liberálisabb kereskedelmet folytató ország. Annak ellenére, hogy komoly kereskedelmi- és fizetési mérleg zavarokkal küzdött és küzd az exporthoz képest jóval nagyobb import miatt, az évek során nem alkalmazott olyan lépéseket, amelyek a kitűzött célt, vagyis a minél teljesebb körű liberalizációt valamilyen módon hátráltatta volna. Ennek ellenére érdemes megvizsgálni a protekcionista eszközök időbeni alakulását, és összehasonlítást végezni a többi ország „védelméhez", mindenekelőtt az Európai Unióhoz képest, amelyhez csatlakozni szándékszik Románia is, és amely a legnagyobb kereskedelmi partnere az országnak.

A protekcionizmus fokának becslésével, mérésével olyan nemzetközi szervek próbálkoztak, mint a WTO, OECD[2], UNCTAD[3] vagy a Világbank. Nyilvánvalóvá vált, hogy a pontos felmérés lehetetlen, hiszen számos tényező nehezíti a kutatást, mint például az adatok beszerzésének nehézkessége, az adatok megbízhatósága, összehasonlíthatósága, kutatási módszerek behatároltsága stb.[4] Éppen ezért az alábbi módszerek eredményeit csak fenntartásokkal szabad (kell) elfogadni.

A protekcionista eszközök nagyon sokfélék és sokszínűek lehetnek, de két nagy csoportra lehet őket osztani:

– tarifális korlátozások és
– nem-tarifális korlátozások.

1. Tarifális korlátozások

Ebbe a csoportba a vámok tartoznak, amelynek célja, hogy az áruk eredeti, vámbeli értékére rászámolva,megnöveljék az illető áru árát a hazai piacon, védve így a hazai termelőket a külföldi versenytől.

Lássuk a vámok általi protekcionizmus becslésére használt módszereket.[5]

a) A megállapodott MFN tarifák egyszerű számtani átlaga (azok a vámtarifaszintek, amelyekben megállapodott Románia mint maximális vámszínvonal, amit még alkalmazhat mint a

[1] Csáki György (2002): *A nemzetközi gazdaságtan alapjai.* Budapest, Napvilág Kiadó. 207. o.
[2] Organisation for Economic Co-operation and Development
[3] United Nations Conference on Trade and Development
[4] Vass Andreea (2004): *Protecționismul European. Implicații pentru România.* București. Editura Economică. 43. o.
[5] Vass Andreea (2004): *Protecționismul European. Implicații pentru România.* București. Editura Economică. 44-50. o.

WTO tagja)

Románia esetében a maximális MFN vámtarifák egyszerű átlaga, amiben a tárgyalások során megállapodtak, a következő:[6]

40,4% az összes termékre nézve,
98,4% a mezőgazdasági termékekre,
31,6% a nem mezőgazdasági termékek esetén.

Ezeket a vámszinteket legkésőbb 2004-ig kellett elérje Románia, és ezt teljesítette is. A többi ország esetében mások voltak a megállapodott értékek, pl. Bulgária 2010-ig 24,5%-ra kell csökkentse az összes termékre számolt vámtarifa szintjét, a mezőgazdasági termékekre 2001-ig 35,6%-os szintet alkalmazhat, a nem mezőgazdasági termékekre kivetett vámját 2010-ig 23%-ra kell csökkentse.

Magyarország vállalta, hogy 2002-ig 9,7%-ra csökkenti a tarifáit az összes termékre számolva, illetve 6,9%-ra a nem mezőgazdasági termékekét. A mezőgazdasági termékek vámjait 2001-ig 27,0%-ra mérsékli.

Lengyelország 11,8%, 32,9%, illetve 9,6%-ra redukálja az összes termékre, a mezőgazdasági, illetve a nem mezőgazdasági termékekre számolt vámjait legkésőbb 2002-ig.

Az EU vámtarifái a fenti sorrendben: 4,1% (2004), 5,8% (2003), 3,9% (2004); Szlovénia esetén: 23,7% (2003), 23,3% (2000), 23,7% (2003); Nigéria viszont: 118,4% (1999), 150,0% (1995), 48,8% (1999).

Látható, hogy a térség országaiban, illetve az Unióban az alkalmazható maximális MFN tarifák jóval alacsonyabbak, mint Románia esetében, de ez még nem azt jelenti, hogy ezt a szintet alkalmazta országunk az importált termékekre. Ez inkább azt mutatja, hogy ezek a maximális szintek, ennél erősebb protekcionizmus nem alkalmazható.

b) Az alkalmazott MFN vámtarifák egyszerű átlaga (nem tartalmazza a különböző egyezmények által szabályozott preferenciális vámokat, mint pl. amit Románia alkalmaz a CEFTA-ból érkező importra)

Az előző pontban bemutatott átlagok a legmagasabbak, amik alkalmazhatóak, de az országoknak lehetőségük van, hogy ennél alacsonyabbakat alkalmazzanak a legnagyobb kedvezményes elbánás elvét betartva. Románia is alacsonyabb tarifákat alkalmaz, mint a megállapodott.

Ez a jelenség, hogy eltérés van a megállapodott maximum vámtarifák és az alkalmazott tarifák között, eléggé általános, főleg a kevésbé fejlett, illetve a fejlődő országok körében. Ezzel ellentétben a fejlett és a legfejlettebb országok ugyanazt, vagy közel ugyanazt a szintű vámtarifát alkalmazzák a külkereskedelmükben, mint amiben az uruquayi forduló alatt megállapodtak.[7]

Az átlagos megállapodott tarifák például 3-szor magasabbak, mint az átlagos alkalmazottak

[6] WTO Secretariat (2005): *World Trade Report*, 305. o.
[7] World Trade Organization (2002): *Annual Report* 2002. 32. o.

Latin-Amerikában, és 2,5-ször magasabbak Délkelet-Ázsiában. Ezekben az esetekben a megállapodott tarifák nem igazán járulnak hozzá az alkalmazott tarifák stabilitásához, mivel lehetőséget adnak ezeknek az országoknak, hogy megemeljék az alkalmazott tarifákat egészen a megállapodott szintig.

A Kereskedelempolitikai Átvilágítások (Trade Policy Review) azonban azt mutatják, hogy ilyen esetek általában nem történnek meg.[8]

A WTO statisztikái valamint *Románia Importvámtarifáinak Használati Útmutatója (Ghid de utilizare a tarifului vamal de import al României)* szerint országunk a fenti importvámtarifákat alkalmazta.

	1998*	1999**	2001**	2002*	2004*
Átlagos alkalmazott importvám (MFN) az összes termékre	25,49%	28,9%	16,9%	19,18%	15,64%
Átlagos alkalmazott importvám (MFN) a mezőgazdasági termékekre	37,5%	-	24,4%	29,5	27,7%
Átlagos alkalmazott importvám (MFN) a nem mezőgazdasági termékekre	19,59%	16,2%	15,8%	17,56%	14,7%

Forrás: WTO (2005): World Trade Report 2005 (az 1999-es és 2001-és évre); az 1998-as, 2002-es és 2004-es évre a szerző számításai a Románia Importvámtarifáinak Használati Útmutatója alapján
* csak az MFN tarifák átlaga
** a preferenciális (alacsonyabb) vámok is bele vannak számolva

Összehasonlítva az a) pontban levő szintekkel, kitűnik, hogy Románia valóban alacsonyabb tarifákat alkalmazott a vele semmilyen társulási viszonyban nem levő kereskedelmi partnereivel szemben, de arra nem volt példa, hogy növelte volna a tarifáit az évek során egyetlen egy esetet kivéve. Az 1998-as év végén a kormány úgy döntött, hogy a kereskedelmi mérleg további romlása érdekében egy 6%-os ad-valorem vámmal megnöveli az alkalmazott tarifáit, amit majd fokozatosan visszacsökkent. Az első csökkentés már 1999. január 1-jén megtörtént, ekkor 4%-ra hozták vissza a plusz vámot. A második csökkentés 2000. január 1-jén volt, ekkor 2%-ra csökkentették a plusz vámot, majd 2001. jan. 1-jén teljesen eltörölték a plusz ad-valorem vámot.

Ezt a lépést a WTO, mivel hivatalosan értesült, teljes mértékben törvényesnek ítélte. Ez a vámtarifa-emelés a statisztikák szerint az import több mint 63%-át érintette. Az összes termékre számolt MFN tarifákat mutató táblázatban is látszik, hogy az 1999-es évre 3,4% ponttal magasabb az alkalmazott szint.

[8] World Trade Organization (2002): *Annual Report* 2002. 33. o.

Mint trend megfigyelhető, hogy az évek során csökkent az alkalmazott tarifaszint, 1998 és 2004 között az összes termékre számolva például 38,6%-kal. A mezőgazdasági termékek átlagos MFN vámszintje 26,13%-kal csökkent, míg a nem mezőgazdasági termékeké 25%-kal. Az alkalmazott MFN tarifák csökkenése miatt elmondható, hogy a külvilággal szemben alkalmazott protekcionizmus is érezhetően csökkent.

Összehasonlítva más közép-kelet-európai országok hasonló átlagaival, elmondható, hogy még mindig magasak az összes termékre számolt átlagos országos MFN tarifák. Bulgária 2001-ben 11%-os átlagos tarifát alkalmazott, Csehország 5,0%-ot (2001), Magyarország 9,5%-ot (2001), Lengyelország 13,9%-ot (2001), az Európai Unió egy nagyon alacsony szintet, 4,4%-os tarifát alkalmazott 2002-ben.[9]

c) Az összes alkalmazott vámtarifák egyszerű átlaga (az alkalmazott MFN mellett figyelembe vesszük a preferenciális tarifákat is, pl. amit alkalmaz a CEFTA-val szemben)

Azért érdemes ezt az átlagot is kiszámolni, mert a különböző országok és természetesen Románia is a külkereskedelmi kapcsolatainak nagy részét olyan országokkal folytatja, amelyekkel valamilyen szabadkereskedelmi megállapodása van.

Ennek következtében az ország tulajdonképpeni vámvédelme is csökken, hiszen ezekkel az országokkal folytatott kereskedelem egy része vámmentesen történik (pl. ipari termékek), másik része pedig kedvezményesebb, preferenciálisabb körülmények között.

Ebben a dolgozatban Románia az Európai Unióval és az Európai Szabadkereskedelmi Társulással (ESZT) szemben alkalmazott kedvezményes vámtarifáit vizsgáltuk. A CEFTA országaival szemben alkalmazott átlagos vámtarifa kiszámítása rendkívül bonyolult feladat, mert ott minden egyes termékre és minden egyes terméken belül is szinte minden CEFTA országgal Románia más és más vámtarifát alkalmaz. Előre számított adatok viszont nincsenek. Emiatt maradtunk a két fenti országcsoporttal szemben alkalmazott vámok vizsgálatánál, mivel azok egységesebbek.

Az EU-val és az ESZT-vel szemben alkalmazott átlagos preferenciális vámtarifák szintjei az alábbi táblázatban láthatóak.

Megfigyelhető, hogy a kedvezményes vámok jóval az MFN vámok alatt vannak, és mivel nagyon sok importált termék esetén ezek kerülnek alkalmazásra, sokkal jobb becslést ad nekünk, ha ezeket is beleszámítjuk az átlagos alkalmazott MFN tarifák mellett az ország teljes, vámtarifák által generált protekcionizmusába. Ekkor megkapjuk az összes alkalmazott vámtarifák egyszerű átlagát Romániára nézve.

Ennek eredménye az alábbi táblázatban látható.

[9] Az adatok a WTO 2005-ös évi jelentéséből (World Trade Report 2005) vannak, és nemcsak az MFN tarifákat tartalmazza, hanem bizonyos preferenciális vámok is bele vannak számolva, alacsonyabb értéket adva a mutatóknak.

	1998		2002		2004	
	EU	ESZT	EU	ESZT	EU	ESZT
Alkalmazott preferenciális tarifák az összes termékre	14,30%	16,60%	6,40%	7,90%	3,11%	4,14%
Alkalmazott preferenciális tarifák a mezőgazdasági termékekre	30,32%	28,36%	19,07%	23,69%	16,56%	22,05%
Alkalmazott preferenciális tarifák a nem mezőgazdasági termékekre	7,02%	10,94%	nincs	nincs	nincs	nincs

Forrás: készítette a szerző Románia Importvámtarifáinak Használati Útmutatója alapján

	1998	2002	2004
Mezőgazdasági termékek	32,06%	24,08%	22,10%
Nem mezőgazdasági termékek	12,51%	5,80%	4,91%
Összes termék	18,80%	11,20%	7,63%

Forrás: készítette a szerző Románia Importvámtarifáinak Használati Útmutatója alapján

Megjegyzés: az EU és ESZT országokkal szemben alkalmazott preferenciális vámtarifák átlagánál beleszámolták a zérótarifás azaz vámmentes termékeket is, ami csökkenti az országos átlagos vámtarifaszintet. Az alkalmazott MFN tarifák számításánál ezek nincsenek beleszámolva.

Levonható a következtetés, amely szerint az átlagos alkalmazott vámtarifaszint alacsonyabb, mint az átlagos alkalmazott MFN tarifák szintje. Valósághűbb képet ad talán ez az eredmény, mint az átlagos alkalmazott MFN tarifáknál mért szint, hiszen az import legnagyobb részt kedvezményes elbánást élvez, ha egy olyan országból érkezik, amellyel Románia szabadkereskedelmi megállapodást kötött.

A teljesebb elemzéshez tartozna az összes országgal szemben alkalmazott kedvezményes tarifaszintek, de a sok ország és még több termék miatt (pl. 1999-ben 10 586 különböző vámtarifavonal volt) ez nehézkes, bonyolult feladat. Mégis annyi megállapítható, hogy a többi országgal szemben alkalmazott tarifák az EU és az ESZT tarifaszintjei közé tehetőek.

d) Az összes alkalmazott vámtarifa súlyozott átlaga (súlyként lehet használni az import mennyiségét vagy a termelés volumenét)

Az import mennyiségével súlyozott alkalmazott vámtarifák átlagával is felmérhetjük az ország protekcionizmusát, és pontosabb adathoz juthatunk, hiszen azok a termékek, amelyek-

ből több érkezik hazánkba, nagyobb súlyt kölcsönöznek a rájuk kiszabott vámtarifának, pontosabban visszaadva így azt a védelmet, amivel az importőrök szembesülnek a vámhatáron.

Első látásra azt lehetne hinni, hogy ez az igazi mutató, amely a legpontosabban kifejezi egy ország protekcionizmusát az importtal szemben. Bár van benne igazság, de a helyzet nem ilyen egyszerű, mert ez a mutató nem tudja kifejezni azt a lehetőséget, hogy az importőrök a többi termékből is többet importálnának, ha nem lenne olyan magas azokra a kiszabott vám. Ennek ellenére érdemes kiszámolni és megvizsgálni ezt a mutatót is és összehasonlítani a többivel.

1999-és évben (%)	Fa, cellulóz, papír	Textil, készruha	Bőr, gumi, lábbeli	Kémiai termékek	Szállító eszközök	Elektromos berendezések	Ásványok, drágakövek	Kézműves termékek
Lengyelo.	8,37	10,49	9,79	8,09	22,09	7,13	5,37	8,39
Magyaro.	6,48	10,05	8,21	8,07	19,12	8,45	3,28	8,04
România	**13,40**	**18,94**	**12,45**	**14,43**	**24,77**	**9,31**	**4,39**	**10,83**
EU	1,50	9,52	5,92	4,07	5,64	2,12	0,91	2,13

Forrás: Vass Andreea (2004): *Protecționismul European. Implicații pentru România.* București. Editura Economică. 17. melléklet

Az ipari termékekre alkalmazott, importtal súlyozott átlagos MFN tarifák

Összehasonlítva az egyszerű átlaggal számolt alkalmazott MFN tarifával 1999-ben, ami 16,2% volt, látható, hogy sokkal többet mond az ilyen típusú elemzés. Amíg az egyszerű átlag 16% körül van, addig van olyan termékcsoport, amire alig több mint 4% az importvám, ha súlyozzuk az import mennyiségével, és ugyancsak van olyan termék, amelyre 24,7% a vám. Ez például azért lehet ilyen magas, mert sokkal több belőle az import, mint az ásványokból. Az ásványok és drágakövek egyszerű számtani átlaggal számított MFN tarifája 8,07%[10], súlyozással viszont lecsökken 4,39%-ra, tehát nem olyan nagy mennyiségben importálják. De lehet, hogy ha alacsonyabb lenne az alaptarifa (alkalmazott MFN), akkor megnőne az import is belőle. Ezért nem mutatja az ország teljes védelmét ez a mutató.

e) Zérótarifás vámtarifavonalak az összes vámtarifavonalban (%)

A zérótarifás vámtarifavonalak aránya az összes tarifavonalon belül az ország nyitottságát mutatja, hiszen az ebbe a kategóriába eső termékek egyáltalán nem élveznek vámvédelmet a külfölddel szemben, teljesen szabaddá van téve ezek kereskedelme. A román vámrendszert vizsgálva a következő megállapítást tehetjük: az ország nyitottsága folyamatosan nőtt, egyre több termék vámja törlődött el az MFN vámtarifák keretén belül.

Ha a többi országot is megvizsgáljuk, kiderül, hogy országunk igencsak hátul kullog a sor-

[10] Ez az érték 1998-ban volt, forrás: készítette a szerző Románia Importvámtarifáinak Használati Útmutatója alapján

ban. Ebből a szempontból a legnyitottabb országnak Csehország bizonyult, amely már 2001-ben 19,2%-ot tudott magáénak, őt követte Szlovákia és Bulgária 19,2%, illetve 16,6%-os nyitottsággal. Az Európai Unió összes vámtarifájának 18,3%-a zérótarifás (2002-ben). Látható, hogy próbálunk felzárkózni, de még van mit tenni.

	1998	1999	2001	2002	2004
Zérótarifás vámvonalak az összes vámvonalon belül (%)	1,73%	2,6%	6,8%	7,62%	9,94%

Forrás: készítette a szerző Románia Importvámtarifáinak Használati Útmutatója alapján (az 1998-as, 2002-es és 2004-es évekre). WTO (2005): World Trade Report 2005, illetve WTO (2003): World Trade Report 2003.

2. Nem-tarifális korlátozások

Főleg a fejlett országok alkalmazzák, hiszen a vámokkal ellentétben nem biztosít semmiféle jövedelmet az országnak. A célja tehát a hazai termelők védelme, nem pedig jövedelemhez juttatni az államkasszát. Mivel semmilyen jövedelem nem származik belőlük, a szegényebbek inkább a vámok mellett döntenek, mert abból még bevételük is lesz. Ebbe a kategóriába tartoznak a kvóták, mennyiségi szabályozások, az önkéntes exportkorlátozás (Voluntary Export Restraint), termelőknek nyújtott támogatások, az export szubvencionálása és egyéb adminisztratív eszközök.

Románia kereskedelempolitikáját vizsgálva elmondható, hogy a GATT égisze alatt lefolyt legutolsó uruquayi forduló alatt vállalt összes kötelezettségének eleget tett, beleértve a kereskedelem nem tarifális korlátozásokra vonatkozókat is.

Románia már 1992-től nem alkalmaz semmiféle mennyiségi importkorlátozást. 1998. január 1-jétől eltörölte a maradék mennyiségi korlátozásokat az exportnál is. 1999-ben még érvényben maradt néhány exportlicenc statisztikai okokból (a nyilvántartás miatt), de ezek is a biztonságot szolgálják, mert a könnyen kimerülő erőforrásainkra vonatkoznak. Hasonló módon érvényben maradt néhány importlicenc is de csak azokra a termékekre, amelyek károsak lehetnek az ember egészségére, illetve ártalmasak a természetre. A licencek megszerzése útjában nem áll semmilyen korlátozó, nehezítő körülmény, ugyanis azokat a Kereskedelmi és Iparkamaránál lehet beszerezni más szervek vagy intézmények előzetes engedélye nélkül.

A liberális politikájával ellentétben Románia textil exportja a két legnagyobb célországban, az USA-ban és Kanadában ki van téve mennyiségi korlátozásoknak, ami komoly hatással bír az exporttevékenységünkre, ugyanis a textilek exportja kiteszik az összes export 34%-át. Rajtuk kívül többen is antidömping eljárást kezdeményeztek Romániával szemben. Kereskedelmet korlátozó hatása van annak is, ha egy ország törvényei, szabályai nem elég precízek, pontosak és világosak, vagy túlságosan bonyolultak. A WTO egyezmény által szabályozott területekre vonatkozóan Románia meghozta a megfelelő törvényeket és megtette az intézkedéseket.

Bár Romániának kompetens törvényei vannak arra nézve, hogy bizonyos esetekben védekező lépéseket tegyen például antidömping intézkedések során, mindezidáig nem léptetett érvénybe ilyet (bár tehetett volna), és erről tájékoztatta is a WTO tagokat.

A mezőgazdasági termékek érzékenysége a legtöbb WTO tagot arra ösztönözte, hogy elfogadjon olyan törvényt, amely megengedi bizonyos szubvenciók juttatását a hazai termelőknek. A törvény értelmében Románia is fenntartotta magának a jogot, hogy bizonyos támogatásokat folyósítson a mezőgazdasági termelőknek és támogassa az exportot. A '90-es évek elején azonban az elégtelen költségvetési források nem tették lehetővé a támogatások megvalósítását. Az 1995-ös évek után a termelőknek folyósított támogatások a minimális kategóriába sorolhatók, a direkt exporttámogatások pedig a gabonafélék exportjának egy kis hányadát érintették. Románia nem alkalmazta a mezőgazdasági termékek esetében sem a védzáradékot. A legnagyobb exporttámogatást és termelőknek adott szubvenciót szintén a gazdag országok tehetik és teszik meg, és azok, amelyek nagy mennyiségű mezőgazdasági terméket exportálnak.

Más technikai akadályokat a kereskedelem útjában, mint pl. egészségvédelmi és növényegészségvédelmi intézkedéseket – mivel ezen a téren a román standardok nem különböztek a nemzetközitől – nem kellett tennie az országnak, teljesíti kötelezettségeit, nem alkalmaz szigorított feltételeket.

A fent bemutatottakon kívül használnak még egy mutatót a nem tarifális védelem meghatározására, ez az effektív védelem. Az effektív védelem (nő, ha a késztermék vámja magasabb, mint a nyersanyagé) a nem tarifális korlátozások közé sorolható, hiszen a nominális védelemnél többet biztosít a hazai termelőknek, mert a vámvédelmet tulajdonképpen csak a hozzáadott érték kapja, nem a teljes érték.[11] Számítási képlete a következő:

$$g = (t-\sum a_i t_i)/(1-\sum a_i)$$

Ahol a "t" az adott termékre kivetett nominális vám, "a i" fix inputkoefficiens, ami megmutatja, hogy vámok hiányában az adott termék teljes értékének hányadrészét teszi ki az "i"-edik anyagi input értéke. A "t_i" az "i"-edik anyagi inputra kivetett nominális vám értéke. Számítása nagyon nehéz, hiszen tudni kellene a nyers és félkész termékek arányát a végtermékben, amit nehéz felbecsülni aggregált szinten. Ezért használják az ún. eszkalációt, amely az effektív védelem egyfajta megközelítése. Ennek képlete a következő:

$$e = (t_f - t_p)/t_p * 100$$

Ahol "t_f" a magasabb feldolgozású (pl. végtermék) termék vámtarifája, a "t_p" pedig az alacsonyabb feldolgozású termék vámtarifája.

Az eszkaláció számításához ismerni kell a különböző feldolgozási szintekre alkalmazott

[11] Boch Gyula – Martin Hajdu György – Réz András – Tóth Ferenc (1998): *Nemzetközi Közgazdaságtan.* Miskolc. Bíbor Kiadó. 116. o.

vámtarifákat. Az alábbi táblázatban néhány ipari termékre nézve ezeket láthatjuk.

	Fa, cellulóz, papír	Textil, ruházat	Bőr, gumi, lábbelik	Fémek	Ásványok és drágakövek	Hal és haltermék
Nyersanyag	34,0%	33,4%	35,0%	35,0%	30,4%	27,1%
Félkész termék	30,5%	32,5%	30,3%	32,5%	35,0%	28,3%
Késztermék	31,3%	33,1%	29,7%	30,0%	32,0%	31,8%

Forrás: WTO (2002): *Annual Report* 2002, 44. o.

A fa és cellulóz esetében negatív eszkaláció van a nyersanyagok és a félkész termékek között (-10,3%), a félkész és késztermékek között már enyhén pozitív (2,6%). Az ásványok esetében más a helyzet. Ott a nyers és félkész termékek között pozitív eszkaláció figyelhető meg (15,1%), a félkész, illetve késztermékek között viszont negatív (-8,5%). A fémeknél végig negatív az eszkaláció, és hasonló a helyzet a bőr és lábbelik esetében is. Negatív eszkaláció stimulálja a magasabb feldolgozású termékek importját, mivel alacsonyabb vámokat vet ki a késztermékekre és félkészekre, mint a nyersanyagokra. Ez a hazai feldolgozóipar alulfejlettségére enged következtetni, mivel nem a nyersanyagot importáljuk, hogy azt feldolgozva készterméket kapjunk és azt esetleg exportáljuk, hanem a készterméket. A haltermékek esetében viszont a fázisok között végig pozitív eszkaláció van, ebben tehát megvan az ország képessége, hogy a nyersanyagot feldolgozza, és ne a készterméket importálja. Itt jól látható, ahogy az effektív védelem nő a feldolgozási szint növekedésével.

A fenti táblázatból, illetve az eszkaláció mértékéből és irányából az a következtetés vonható le, hogy országunkban a termelők arra vannak kényszerítve, hogy a termékeik előállításához félkész termékeket importáljanak, mivel a félkész és késztermékek között pozitív volt az eszkaláció, azaz csak így részesülnek effektív védelemben.

Megjegyzendő, hogy vannak olyan ipari termékek (szállító eszközök, nem elektronikus gépek, elektromos berendezések) is, amelyekre csak a kész állapotban levőkre vet ki vámot a kormány, ezeknél a nyersanyagok vámmentesen importálhatók. Itt tehát a legnagyobb az effektív védelem, ami a termelőket éri.

Következtetésképpen elmondható, hogy Románia a szabadkereskedelmi egyezményeknek, az EU-val való társulási szerződésének, WTO tagságának köszönhetően fokozatosan bontja le akadályait a szabad kereskedelem előtt. Látható, hogy a WTO tagokkal szemben is jóval a maximálisan megengedett szintnél alacsonyabb tarifákat alkalmaz, tehát egy viszonylag liberális politikát folytat. Ha viszont összehasonlítjuk ezeket az értékeket a régió országai és az EU által alkalmazottakkal, akkor azt látjuk, hogy még így is nagyon magas a vámszint országunkban.

Tulajdonképpen az összes mutató csökkenést jelez a protekcionizmus terén, amely dicsé-

retes tény, de nem kell elbizakodni, hiszen ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk a többi szomszédos országokéval, akkor kiderül, hogy Románia jelentősen lemaradt.

Mindenik mutató a protekcionizmus más és más aspektusát próbálja megfogni és számszerűsíteni, ezért nem lehet csak az egyik vagy másik alapján dönteni, hanem mindeniket meg kell vizsgálni, majd összehasonlítani a többi országok hasonló mutatóival, és csak ezután lehet következtetni a protekcionizmusra vonatkozólag.

Elmondható továbbá, hogy protekcionizmust Románia vámokon keresztül gyakorol, a nem tarifális védelem elhanyagolható, ezért a kormány feladata a vámilletékek további csökkentése és harmonizálása az EU-hoz viszonyítva. Mi még alkalmazunk vámokat az EU felé, de tagjaként majd el kell törölnünk őket a tagországokból származó importtal szemben, és a külső partnerektől érkező importra is az EU-s szabályzatot kell majd alkalmaznunk, amely sok esetben eltér a jelenlegitől. Ezáltal komoly meglepetések érhetik a magas védelemhez szokott egyes hazai termelőket, és néhányan közülük kiszorulnak majd a piacról. Véget ért az a korszak, amikor az állam fenntartotta a veszteségesen működő vállalatokat is. A jövőben le kell erről mondani, és csak azokat az iparágakat szabad védelemben részesíteni, amelyek „fiatalok" és potenciállal rendelkeznek. Az elkövetkezőkben még számos tennivalója, feladata akad a kormányoknak a protekcionizmus terén. Tehát elmondhatjuk, hogy valóban, országunkban is a protekcionizmus egy *unfinished business.*